Stand van zaken Verkiezingsagenda 2030

Juli 2026

Inleiding

De Verkiezingsagenda is een gezamenlijke agenda van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB), de Kiesraad en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). De agenda is in 2021 door deze organisaties vastgesteld om een gezamenlijke inzet voor verdere verbetering en vernieuwing van het verkiezingsproces te borgen.[1] Op dit moment actualiseren we de stand van zaken van de Verkiezingsagenda. Er is een gezamenlijke behoefte om te onderzoeken of het gesprek over de strategische hoofdlijnen van het verkiezingsproces anders kan worden vastgelegd. Na de zomer besluiten we in welke vorm dat mogelijk is.

Verkiezingen zijn het kernproces in onze democratische rechtsstaat. In Nederland is er veel vertrouwen in vrije en eerlijke verkiezingen. Om dit vertrouwen hoog te houden is het cruciaal dat de kwaliteit van het verkiezingsproces behouden blijft en verder versterkt wordt. Een hoge kwaliteit van het verkiezingsproces ziet er onder meer op toe dat:

- de verkiezingsuitslag betrouwbaar is en de wijze waarop deze tot stand is gekomen controleerbaar is;
- de structuur en opzet van het verkiezingsproces zelf helder is (transparantie); en dat
- iedereen die mag stemmen en die dat wil ook zoveel mogelijk zelf kan stemmen.

Tot slot is een beheersbare uitvoeringslast van verkiezingen een randvoorwaarde voor vrije en eerlijke verkiezingen. De organisatie van verkiezingen door gemeenten en met hulp van duizenden stembureaumedewerkers is een niet te onderschatten goed en in de verdere beleidsontwikkeling wordt de uitvoeringslast nadrukkelijk meegewogen.

De Verkiezingsagenda 2030 is voorzien van een stand van zaken. In deze kolom is weergegeven welke stappen op een onderwerp zijn gezet sinds de laatste update van de Verkiezingsagenda.[2] De Verkiezingsagenda is een document dat voortdurend in beweging is vanwege ontwikkelingen. Daarom wordt bij de evaluatie van verkiezingen de stand van zaken van deze Verkiezingsagenda in kaart worden gebracht. De verbetering van het verkiezingsproces vindt plaats langs drie hoofdthema's. Dat zijn de robuustheid, toegankelijkheid en uitvoerbaarheid van het verkiezingsproces. Maatregelen die zijn afgerond of beëindigd zijn onderaan de Verkiezingsagenda weergegeven.

Voor een deel van deze maatregelen is eerder structurele financiering beschikbaar gekomen.[3] Voor andere voorstellen is dekking op dit moment nog niet aanwezig. Voor de uitvoering van maatregelen is randvoorwaardelijk dat (structurele) financiering beschikbaar is. Bij de verdere uitwerking en totstandkoming van deze voorstellen wordt steeds opnieuw bezien of (voldoende) financiering beschikbaar is, waarbij indien nodig over de financiering besloten wordt door het kabinet.

[1] Kamerstukken II, 2023/24, 35165, nr. 40.
[2] Kamerstukken II, 2024-2025, 35 165, nr. 86.
[3] Kamerstukken II 2021/22, 36120 nr. 1, p. 62.

Update stand van zaken Verkiezingsagenda[4]

Robuuste verkiezingen:
Robuuste verkiezingen zijn van groot belang voor het vertrouwen in de verkiezingsuitslag. Onderdeel hiervan is dat de verkiezingen betrouwbaar, controleerbaar en transparant zijn. Het is noodzakelijk om voortdurend te blijven werken aan de verdere verbetering van procedures in het verkiezingsproces. Daarom wordt iedere verkiezing uitgebreid geëvalueerd door de Kiesraad, de NVVB en de VNG en het ministerie van BZK. De minister van BZK informeert vervolgens de Tweede Kamer over de uitkomsten van deze evaluatie en de daaruit voortvloeiende voorstellen om het verkiezingsproces verder te verbeteren. Daarbij is het van belang dat de wetgever aandacht besteedt aan de uitvoerbaarheid van termijnen die veelal krap zijn, en rekening houdt met invoeringstermijnen van nieuwe wetgeving richting opvolgende verkiezingen. In de tabel hieronder worden de maatregelen weergegeven:

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
1	Vernieuwing van uitbrengen en tellen stemmen	a. Experimenten nieuwe stembiljet	• Op basis van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten kan er worden geëxperimenteerd met een nieuw stembiljet. • Doelstelling van een nieuw stembiljet is tot een handzamer formaat te komen dat voor de kiezer beter hanteerbaar is en voor stembureauleden beter te tellen. Dit komt ten goede aan een betrouwbaar stem- en telproces. • Daarnaast bevordert het nieuwe stembiljet de toegankelijkheid voor kiezers, zoals door het afbeelden van de logo's van partijen en is het beter te gebruiken in combinatie met een hulpmiddel, zoals een stemmal voor kiezers met een visuele beperking.	• De evaluatie van de experimenten tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026 is meegezonden met deze Kamerbrief. De experimenten zijn overwegend positief geëvalueerd. • Het streven is om het wetsvoorstel voor invoering van het nieuwe stembiljet in 2027 in te dienen, met het oog op gebruik van het stembiljet bij de Europees Parlementsverkiezing in 2029.

[4] De agenda is ingedeeld in de thema's: Robuuste, toegankelijke en uitvoerbare verkiezingen. Binnen ieder onderwerp zijn de maatregelen op basis van prioriteit geordend. Een indicatieve tijdslijn geeft aan op welk moment een maatregel resultaat kan opleveren ingeval in financiële dekking kan worden voorzien. Dat betekent dat voor een maatregel die bijvoorbeeld weergegeven staat op 2026, in de jaren voorafgaand al werkzaamheden verricht moeten worden.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
			• Bovendien is een nieuw stembiljet een noodzakelijke voorwaarde voor het elektronisch kunnen tellen van de stemmen.	
		b. Wijziging kiesstelsel	• In het coalitieakkoord is afgesproken dat het kabinet een nieuw kiesstelsel voor de Tweede Kamer wil onderzoeken, waarbij voorkeursstemmen meer gewicht krijgen. • In het coalitieakkoord is afgesproken dat het parlementair stelsel verder verbeterd wordt met een vernieuwingsvoorstel uit de staatcommissie Remkes: de hervorming van het kiesstelsel voor de Eerste Kamer.	• De mogelijkheden voor het aanpassen van het kiesstelsel worden eerst door het ministerie onderzocht. De verwachting is de Kamer medio 2027 verder te kunnen informeren over de richting die het kabinet voor ogen heeft met het kiesstelsel. • In dit proces zal rekening worden gehouden met de door de Kamer aangenomen motie Bikker (36800-VII-62) die het kabinet verzocht om niet opnieuw onderzoek te doen naar de verhoging van de kiesdrempel voor de Tweede Kamerverkiezing.
2	Weerbaar verkiezingsproces	a. Wijziging van de Kieswet in verband met kiesdrempel en restzetelverdeling	• Met dit wetsvoorstel wordt voorzien dat bij alle verkiezingen partijen voortaan een volle zetel moeten halen voordat zij in aanmerking komen voor de restzetelverdeling. • Momenteel is dit enkel de praktijk bij de Tweede Kamerverkiezing.	• Dit onderdeel is afgesplitst van het wetsvoorstel over de aanscherping strafbaarstelling ronselen. • Op 16 december 2024 heeft de commissie BZK verslag uitgebracht. • In dit verslag hebben meerdere fracties vragen gesteld over de noodzaak van het wetsvoorstel en de te verwachten effecten, in het bijzonder voor kleine vertegenwoordigende organen.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
				• Om deze effecten beter in kaart te brengen, is op 10 februari 2025 aangekondigd een nader onderzoek in te stellen bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2026 alvorens een nota naar aanleiding van het verslag op te stellen. • De uitkomsten van het aangekondigde onderzoek worden deze zomer verwacht.
		b. Verkiezingsgeschillen	• BZK heeft aanleiding gezien om het proces van geschilbeslechting in het verkiezingsproces te herzien. Dit is ingegeven door adviezen van de Kiesraad en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), en jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). • Streven is om een onpartijdig beoordeling van de verkiezingsuitslag bij de rechter mogelijk te maken, waar nu het politieke vertegenwoordigende orgaan als laatste beslist over de geldigheid van de uitslag.	• De Raad van State heeft voorlichting uitgebracht over de rol van de rechter bij verkiezingsgeschillen. • In december 2025 is de kabinetsreactie naar de Tweede Kamer verzonden. • Voor het eind van 2026 wordt de Kamer geïnformeerd over de stand van zaken van het traject.
		c. Nieuwe procedure uitslagvaststelling	• Sinds 1 januari 2023 is er een nieuwe procedure voor vaststelling van verkiezingsuitslagen (NPVV). • Deze nieuwe procedure moet de transparantie en controleerbaarheid van de verkiezingen bevorderen.	• Er is een beleidsevaluatie naar de NPVV uitgevoerd.[5] • Enkele aanbevelingen zijn al opgevolgd en een ambtelijke werkgroep met de Kiesraad, VNG, NVVB en BZK werkt de overige

[5] Kamerstukken II, 2025/26, 35165, nr. 93.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
			• Ook bevat de nieuwe procedure maatregelen om telfouten eerder te signaleren en te corrigeren, en wordt de rol van het centraal stembureau versterkt.	aanbevelingen uit de beleidsevaluatie verder uit voor bestuurlijke bespreking. • Bevindingen uit de Tweede Kamerverkiezingen in 2025 en de gemeenteraadsverkiezingen in 2026 worden hierbij betrokken. Hierbij wordt onder meer een nadere data-analyse uitgevoerd.
		d. Versterking kwaliteit kandidaatstelling	• Bij de Tweede Kamerverkiezing van 2021 is geconstateerd dat de kwaliteit van de kandidaatstellingsprocedure versterkt moet worden. • Hierbij moet worden gedacht aan digitalisering van processen en aanscherping van de procedure om verzuimen te herstellen.	• De Kiesraad heeft op 11 mei 2022 advies uitgebracht over het verbeteren van de kandidaatstellingsprocedure. • Het kabinet heeft in april 2024 een hoofdlijnennotitie aan de Tweede Kamer gezonden. • De Kiesraad heeft een uitvoerbaarheidstoets afgerond en werkt aan de ontwikkeling van het digitale kandidaatstellingssysteem. Dit gebeurt in twee fases. Een die zonder wetswijziging kan worden toegepast, en een tweede fase die alleen kan worden geïmplementeerd na inwerkingtreding wetsvoorstel. • Het streven is dat dit wetsvoorstel in Q4 2026 in consultatie wordt gebracht.
3	Versterking kwaliteit verkiezingsproces	a. Wijziging van de Kieswet op verschillende onderdelen komend uit evaluaties van	• In de evaluaties van de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van maart 2023, de Tweede Kamerverkiezing van	• Deze wijziging van de Kieswet, de Wet stroomlijning verkiezingsproces, is in juni 2026

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
		verkiezingen en digitaal aanvragen stembewijzen.	november 2023 en de Europees Parlementsverkiezing van juni 2024 zijn verschillende kleinere voorstellen gedaan tot wijziging van de Kieswet om processen beter te laten verlopen. • In de evaluatie van de eerste verkiezing van het kiescollege niet-ingezetenen kwamen een aantal processen naar voren die moeten worden verbeterd. • Tevens moet de staande praktijk van de mogelijkheid van het aanvragen van verschillende verkiezingsdocumenten via DigiD worden geformaliseerd in de Kieswet.	aangeboden voor advies aan de Raad van State.
		b. Uniformering publicatie processen-verbaal	• Gemeenten zijn verplicht de processen-verbaal te publiceren op hun website en ter inzage te leggen op het gemeentehuis. Dit gebeurt op veel verschillende manieren. • Ter bevordering van de transparantie en controleerbaarheid van verkiezingen wordt de publicatie van processen-verbaal verder geüniformeerd en wordt nader onderzocht hoe deze centraal digitaal openbaar kunnen worden gemaakt. Bij dit onderzoek wordt tevens onderzocht hoe de papieren stroom effectiever kan worden ingericht met inachtneming van de waarborgen van transparantie en controleerbaarheid.	• Met de inwerkingtreding van de Wet kwaliteitsbevordering verkiezingsproces is de taak naar de Kiesraad overgedragen. • De Kiesraad is in 2026 gestart met de ontwikkeling van een Uitslagenportaal, t.b.v. uniforme publicatie om controleerbaarheid en transparantie te vergroten. Het Uitslagenportaal voorziet in centrale en uniforme publicatie van alles wat in artikel Na33 lid 1 van de Kieswet elektronisch openbaar moet worden gemaakt. De Kiesraad zal in contact treden met ketenpartners en gemeenten/waterschappen om het Uitslagenportaal zo goed mogelijk aan te kunnen laten sluiten bij

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
				behoeften van ketenpartners. De Kiesraad heeft onderzoeken laten uitvoeren met betrekking tot de gebruikersinterface (kant van de kiezer) en OCR (optische tekenherkenning).
		c. Kwaliteitsverbetering processen-verbaal	• Processen-verbaal worden ingevuld door stembureauleden, die vanwege het incidentele karakter van verkiezingen niet vaak te maken krijgen met dit proces. • Ter bevordering van de uitvoerbaarheid, kwaliteit en controleerbaarheid worden de modellen voor de processen-verbaal verbeterd en wordt een oefenvoorziening ontwikkeld voor stembureauleden.	• Bij de stembureau-instructie is een oefenvoorziening voor het invullen van het proces-verbaal gerealiseerd. • De nieuwe processen-verbaal zijn door de Kiesraad gepubliceerd en voor de eerste maal gebruikt tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2026. • De nieuwe processen-verbaal voor de stembureaus zijn positief ontvangen. Aandachtspunten vanuit gebruikersgemak worden zoveel mogelijk voor de verkiezingen in het voorjaar van 2027 aangepast.

Toegankelijke verkiezingen

Toegankelijkheid van verkiezingen voor alle kiezers is van wezenlijk belang. Iedere kiesgerechtigde in Nederland moet, met inachtneming van de waarborgen voor verkiezingen, zo zelfstandig mogelijk een stem kunnen uitbrengen. Dat doen we onder meer door de toegankelijkheid van het stemlokaal voor kiezers te vergroten en het stemmen voor kiezers in het buitenland te vergemakkelijken. Iedere aanpassing om het verkiezingsproces meer toegankelijk te maken moet steeds worden afgewogen tegen andere waarborgen in het verkiezingsproces, zoals het stemgeheim en de stemvrijheid en tegen de uitvoeringslast. In de tabel hieronder worden de maatregelen weergegeven:

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
4	Toegankelijkheid	a. Hulp in stemhokje	• Kiezers kunnen tot nu toe alleen vanwege hun fysieke gesteldheid hulp krijgen in het stemhokje. Mensen met een verstandelijke beperking kunnen geen hulp krijgen. • Dit wordt aangepast. Elke kiezer die daar om vraagt moet hulp kunnen krijgen van een stembureaulid.	• Vooruitlopend op de inwerkingtreding van de wetswijziging is in 2025 gewerkt aan een communicatiestrategie en worden instructiemateriaal en communicatiemiddelen ontwikkeld, zodat deze tijdig beschikbaar kunnen worden gesteld aan gemeenten. • Op 1 juli 2026 is het plenaire debat in de Tweede Kamer over het Wetsvoorstel bijstand in het stemhokje afgerond. Op 2 juli 2026, na het verzenden van deze brief, wordt er over het wetsvoorstel gestemd.
		b. Actieplan toegankelijk stemmen	• Bij elke verkiezing wordt in samenwerking met andere organisaties extra aandacht geschonken aan het op peil houden en het bevorderen van de toegankelijkheid van de verkiezing. • De toegankelijkheid van het verkiezingsproces blijft van groot belang. • Dat wordt onder andere gestimuleerd via kennisdeling met webinars en attenderingen in nieuwsbrieven aan gemeenten.	• Het Actieplan Toegankelijk Stemmen is in mei 2025 aan uw Kamer gestuurd.[6] • Dit plan wordt in samenspraak met belangenorganisaties en ervaringsdeskundigen uitgevoerd.
		c. Kwaliteitsstandaarden en instructies vanuit de Kiesraad over de kwaliteit van het verkiezingsproces	• Kwaliteitsstandaarden hebben tot doel gemeenten een richtlijn te bieden voor de invulling van de vrije beleidsruimte. Voor kiezers is het van belang dat zij zoveel	• De Kiesraad heeft de afgelopen periode in overleg met gemeenten gewerkt aan het (proces van het) opstellen van kwaliteitsstandaarden. Er wordt

[6] Kamerstukken II, 2024/25, 35165, nr. 89.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
			mogelijk overal in Nederland op dezelfde manier hun stem kunnen uitbrengen. • De kwaliteitsstandaarden bieden tevens een handvat om via waarnemingen informatie te verkrijgen over de kwaliteit en de mogelijkheden die verder te verbeteren.	momenteel gewerkt aan 'leerdoelen stembureauleden'.
		d. Verbeteringen stemproces kiezers buitenland	• Een wijziging van de Kieswet om het digitaal ontvangen van het briefstembewijs mogelijk te maken is in voorbereiding. • Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar of het mogelijk is om kiezers buiten Nederland een ontvangstbevestiging van hun briefstem te sturen.	• Bij de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2021 is het voornemen opgenomen ook het briefstembewijs digitaal beschikbaar te stellen aan kiezers in het buitenland. • Het wetsvoorstel (Wsvp) dat dit regelt is aangeboden aan de Raad van State voor advies.
5	Andere vormen van stemmen	a. Vervroegd stemmen	• Bij de Tweede Kamerverkiezing 2021 was het voor kiezers met een kwetsbare gezondheid mogelijk om de twee dagen vóór de reguliere dag van stemming vervroegd te stemmen in het stemlokaal. • Uit de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2023 blijkt dat een op de 10 kiezers zegt zeker gebruik te willen maken van vervroegd stemmen. • De invoering van vervroegd stemmen in het stemlokaal legt druk op de uitvoerbaarheid van het verkiezingsproces. Daar moet doorlopend aandacht voor blijven. • De VNG en de NVVB hebben op 10 maart 2023 een nadere reactie gestuurd op het	• De leden Sneller en Bushoff hebben een initiatiefvoorstel ingediend om het vervroegd stemmen in de Kieswet te verankeren en bij alle verkiezingen mogelijk te maken. (Kamerstuk 36047) • De eerste termijn van de plenaire behandeling in de Tweede Kamer is afgerond. • De tweede termijn is nog niet geagendeerd door uw Kamer. • Op dit moment is er geen financiële dekking voor het voorstel.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van zaken
			initiatiefvoorstel. Hierin adviseren zij gezien de ervaringen met vervroegd stemmen om af te zien van het verankeren van vervroegd stemmen in de Kieswet.	
		b. Inperking volmachtregeling	• Ongeveer 10% van de stemmen wordt in Nederland bij volmacht uitgebracht. • De Nederlandse werkwijze met volmachten ontvangt internationaal en nationaal veel kritiek vanwege de risico's omtrent het stemgeheim. • Daarom wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn om deze risico's te verkleinen.	• Op dit moment is nader onderzoek nodig om goed te kunnen beoordelen óf en welke aanvullende maatregelen daadwerkelijk noodzakelijk zijn misbruik van volmachten tegen te gaan. Er is aanleiding om te bezien of aanvullende waarborgen binnen het huidige volmachtstelsel wenselijk zijn. • Het onderzoek wordt in samenspraak met de organisaties van de Verkiezingsagenda uitgevoerd.

Uitvoerbare verkiezingen

Uitvoerbare verkiezingen dragen bij aan de betrouwbaarheid en het juiste verloop ervan. De evaluatiegesprekken met gemeenten na verkiezingen tonen keer op keer dat de uitvoerbaarheid van de verkiezingen structureel aandacht vergt. We werken aan betere en deels gedigitaliseerde processen voor de uitvoerbaarheid van de kandidaatstelling voor de Kiesraad, gemeenten en politieke partijen. Goede ondersteuning van gemeenten om de verkiezingen te organiseren is van belang. In de tabel hieronder worden de maatregelen weergegeven:

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
6	Vernieuwing uitvoerbaarheid telproces	a. Uitvoerbaarheid telling bij gecombineerde verkiezingen	• Uit gesprekken en evaluatiebijeenkomsten met gemeenten en uit de evaluaties van de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van 2023 en 2019	• Het ministerie van BZK en de ketenpartners werken samen aan voorstellen om de uitvoering te verlichten en gaan hierover in gesprek

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
			blijkt dat het 's avonds tellen van de stemmen van twee verkiezingen zorgt voor een zware uitvoeringslast voor stembureauleden en gemeenten. • Oorzaken zijn het hoge aantal te tellen stemmen en de complexiteit van de gecombineerde verkiezingen, in sommige gemeenten verzwaard door het feit dat er meer dan één waterschap is. • Voor de verkiezingen in 2023 was de onwennigheid van de NPVV ook een van de oorzaken van de zware uitvoeringslast.	met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de Unie van Waterschappen. • Voor de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen van 2027 treedt de Kiesraad in overleg met de gemeenten en waterschappen over concrete maatregelen • Voor de lange termijn wordt ingezet op het nieuwe stembiljet. Uit de experimenten blijkt dat daar makkelijker, zorgvuldiger en sneller mee wordt geteld.
		b. Voorbereidingen experimenten elektronisch tellen	• Het nieuwe stembiljet is randvoorwaardelijk voor experimenten met elektronisch tellen.	• Een maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) omtrent het elektronisch tellen is afgerond en gepubliceerd.[7] • Een voorwaarde voor het elektronisch tellen van stembiljetten is de invoering van een kleiner stembiljet. Bij een besluit over de invoering van het nieuwe stembiljet zal tevens bezien moeten worden of vervolgstappen richting elektronisch stemmen op dat moment opportuun geacht worden.
7	Digitalisering	a. Digitalisering proces voor het afleggen ondersteunings-verklaringen	• Het proces voor afleggen van ondersteuningsverklaringen is nog een papieren proces.	• Dit voorstel is samengevoegd met het wetsvoorstel over de versterking van de kandidaatstellingsprocedure. Zie daarvoor 2d van deze Verkiezingsagenda.

[7] Kamerstukken II, 2025–2026, 35 165, nr. 93

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
			• Ter bevordering van de kwaliteit en uitvoerbaarheid wordt dit proces gedigitaliseerd.	
		b. Wettelijke kaders inzet programmatuur ter ondersteuning stembureau (bijvoorbeeld: stembureau-app)	• Gemeenten maken gebruik van programmatuur ter ondersteuning van processen in het stembureau. Voor de inzet van deze programmatuur ontbreken kaders. • Bij het opstellen van deze kaders wordt de werking en raadpleging van het register ongeldige stempassen betrokken.	• Het ministerie werkt in samenwerking met de Kiesraad aan de uitwerking van kaders voor het gebruik van digitale hulpmiddelen in het verkiezingsproces.
		c. Onderzoek technologische ontwikkelingen verkiezingsproces	• Nieuwe technologieën kunnen mogelijk bijdragen aan de verbetering van het verkiezingsproces. Doorlopend is daarom aandacht en onderzoek nodig naar hoe deze ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de verbetering van verkiezingen en tegelijkertijd hoe deze ontwikkelingen zich verhouden tot de waarborgen in het verkiezingsproces.	• Inzichten uit technologische ontwikkelingen worden waar opportuun betrokken bij beleid en wetgeving.
8	Ondersteuning gemeenten en communicatie	a. Structurele inbedding communicatie kiezers	• De communicatie richting kiezers wordt iedere verkiezing afzonderlijk georganiseerd. Vanwege het terugkerende karakter en bijbehorende aanpak is het wenselijk om de communicatie vanuit zowel Rijk als gemeenten meer structureel in te bedden. • Bij de invoering van wijzigingen in het verkiezingsproces zoals het nieuwe stembiljet moet hier voldoende aandacht voor zijn vanwege de implicaties voor de kiezers.	• Er is de afgelopen verkiezingen gewerkt aan de inbedding hiervan, bijvoorbeeld door het aanbieden van communicatie-materialen vanuit het Rijk aan gemeenten, via de verkiezingentoolkit. Ook is steeds de Elke Stem Telt campagne gebruikt. • Er wordt gewerkt aan inbedding in een bredere democratiecampagne, om ook buiten de verkiezingsperiode aandacht te hebben voor het thema democratie.

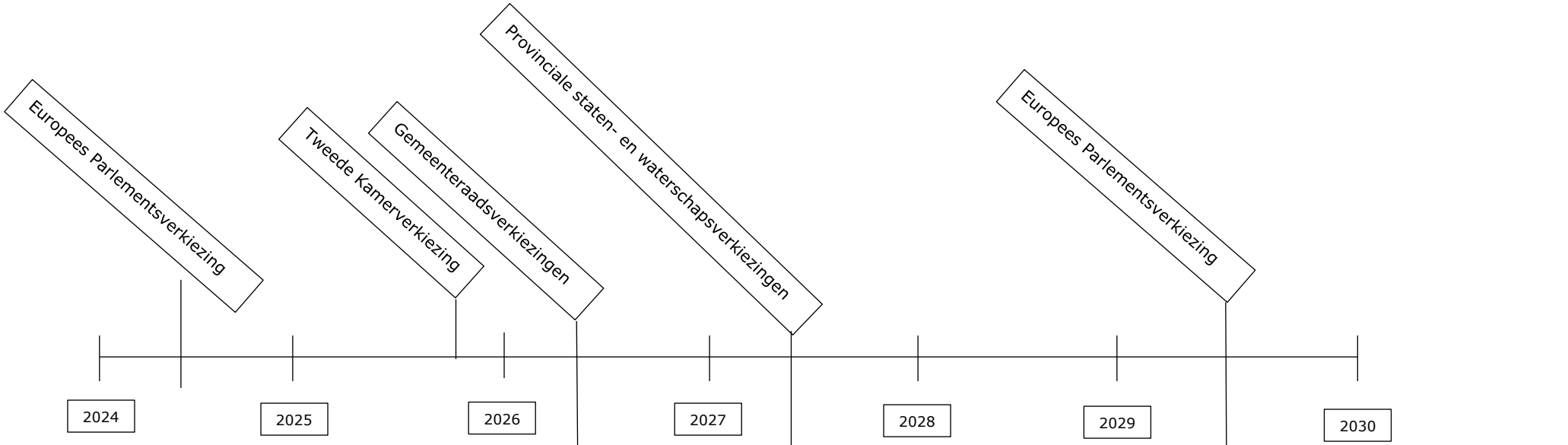
Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
		b. Centrale communicatie en ondersteuning gemeenten	• Communicatie en ondersteuning aan gemeenten wordt door verschillende actoren afzonderlijk vorm gegeven. • Ter bevordering van de uitvoerbaarheid en overzichtelijkheid van de communicatie wordt gewerkt aan een centrale digitale plek voor deze communicatie en ondersteuning voor gemeenten. • Bij de invoering van nieuwe wetgeving moet aandacht zijn voor heldere communicatie in de ondersteuning van gemeenten.	• De verkiezingentoolkit wordt beschikbaar gesteld door de Kiesraad. De nieuwsbrief verkiezingen wordt verzonden door de Kiesraad. Waar mogelijk en nodig wordt samengewerkt met BZK. • De verkiezingentoolkit dient als platform waarop de informatie van BZK en Kiesraad aan gemeenten wordt verzameld en geplaatst. • Er wordt door de Kiesraad en BZK blijvend gewerkt aan uniformering van de communicatie. Bijvoorbeeld door middel van het opnemen van alle informatie in een gezamenlijke nieuwsbrief en het bundelen van factsheets.
		c. Invoeringstermijn nieuwe wet- en regelgeving	• Gemeenten hebben bij de verkiezingen in 2021 en 2022 te maken gehad met veel last-minute en fundamentele wijzigingen in het verkiezingsproces. • Met gemeenten wordt een invoeringstermijn afgesproken van minimaal 3 maanden. Als een maatregel wijzigingen vereist in ICT-systemen is daarvoor een minimale invoeringstermijn van 6 maanden benodigd. • Dit houdt in dat uiterlijk 3 maanden respectievelijk 6 maanden voor de verkiezing helder is wat de nieuwe wet- en regelgeving van de uitvoering vraagt. Zodat gemeenten de tijd hebben om zich goed voor te bereiden op de verkiezing.	• Sinds de vaststelling van de verkiezingsagenda wordt bij de invoering van nieuwe wet- en regelgeving hier zoveel mogelijk rekening mee gehouden. Het ministerie van -BZK treedt voorafgaand aan inwerkingtreding in overleg met de keten over een zorgvuldig tijdspad voor implementatie.

Nr.	Thema	Onderliggende onderwerpen	Beschrijving	Stand van Zaken
			• In geval invoering niet tijdig haalbaar is, wordt een wijziging niet bij de eerste verkiezing na publicatie van de regelgeving maar bij een daaropvolgende verkiezing geïmplementeerd. • In overleg met VNG, NVVB en de Kiesraad kan van deze termijn worden afgeweken in geval van zwaarwegende redenen of als de voordelen van de wijziging zwaar wegen voor de uitvoerbaarheid van het verkiezingsproces.	

Op de volgende pagina staat een tijdlijn waarin de verschillende maatregelen uit de Verkiezingsagenda zijn gezet.

Tijdlijn van de verschillende maatregelen

In onderstaande tijdlijn staan de verschillende maatregelen weergegeven. Het doel is om deze maatregelen te realiseren bij de genoemde verkiezing. Bij wetsvoorstellen is de inwerkingtreding bij de geplande verkiezing onder voorbehoud van de parlementaire behandeling.

- Experiment nieuw stembiljet
- Rolverzwaring Kiesraad
- Wet programmatuur verkiezingsuitslagen
- Aanpassing restzetelverdeling
- Aanscherping strafbaarstelling ronselen volmachtstemmen

- Kandidaatstellingsprocedure
- Digitaal briefstembewijs
- Wijziging van de Kieswet n.a.v. evaluatie verkiezingen
- Bijstand in het stemhokje
- Vervroegd stemmen*

- Invoering nieuw stembiljet

Maatregelen die nog nader worden uitgewerkt:

- Wijziging kiesstelsel
- Experiment elektronisch tellen
- Onderzoek volmachten

Doorlopend wordt er gewerkt aan:

- Actieplan toegankelijkheid
- Kwaliteitsverbetering en uniformering processen-verbaal
- Invoeringstermijn wet- en regelgeving
- Inbedding kiezerscommunicatie
- Centrale communicatie en ondersteuning gemeenten
- Onderzoek technologische ontwikkelingen

* *Dit betreft een initiatiefvoorstel*

Overzicht gerealiseerde maatregelen

Onderwerp	Beschrijving	Stand van Zaken
Rolverzwaring Kiesraad ter bevordering kwaliteit in verkiezingsproces	Ter bevordering van de kwaliteit in het verkiezingsproces wordt de rol van de Kiesraad verzwaard. Hiertoe krijgt de Kiesraad een belangrijke richtinggevende, beoordelende en ondersteunende rol in het verkiezingsproces met bijpassende taken en bevoegdheden.	• De Wet kwaliteitsbevordering verkiezingsproces is op 1 januari 2026 in werking getreden. • De Kiesraad heeft ervaring opgedaan met de inzet van zijn nieuwe instrumenten zoals rapportage van bevindingen en waarnemingen. Dit is goed verlopen. • Er is een samenwerkingsplan tussen BZK, VNG, NVVB en Kiesraad - geschreven en vastgesteld door de Kiesraad.
Epidemie-afdeling in de Kieswet	De regering wil een permanente wettelijke grondslag creëren voor het nemen van enkele organisatorische maatregelen die het houden van veilige verkiezingen in een epidemische situatie mogelijk maken.	• De wet is per 1 januari 2026 in werking getreden.
Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen	De huidige regeling in de Kieswet voor de strafbaarstelling van ronselen is verouderd. Met name door de opkomst van digitale mogelijkheden om (op te roepen tot) ronselen van volmachten moet de delictsomschrijving worden geactualiseerd. Tevens wordt de strafmaat voor het ronselen verhoogd.	• De wet is per 1 januari 2026 in werking getreden.
Introductie nieuwe programmatuur vaststelling verkiezingsuitslagen	De huidige programmatuur (OSV2020) dient vervangen te worden om het gebruik van programmatuur bij de uitslagvaststelling toekomstbestendig in te kunnen richten.	• De Wet programmatuur is op 1 augustus 2025 in werking getreden • De nieuwe uitslagprogrammatuur (o.b.v. Wpv), genaamd Abacus, is tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in 14 gemeenten gebruikt. Het gebruik is overwegend positief geëvalueerd door de betrokkenen. • De Kiesraad gaat verder met de ontwikkeling en verdere uitrol van Abacus.

Kiescollege kiezers buitenland	Bij de Tweede Kamer is een grondwetswijziging aanhangig om kiezers in het buitenland kiesrecht te geven voor een kiescollege dat mede de Eerste Kamer kiest. De grondwetswijziging vergt uitwerking in de Kieswet. Voorzien is dat dit kiescollege in 2023 voor het eerst gekozen kan worden. (36071)	• Dit wetsvoorstel is aangenomen en op 1 januari 2023 in werking getreden. • In maart 2023 is voor het eerst de verkiezing van het kiescollege niet-ingezetenen gehouden.
Nieuwe procedure voor de uitslagvaststelling van verkiezingen	Bij de Tweede Kamer is een wetsvoorstel ingediend voor een nieuwe procedure voor de uitslagvaststelling van verkiezingen (35489).	• Dit wetsvoorstel is aangenomen en op 1 januari 2023 in werking getreden.
Verbeteringen stemproces kiezers buitenland	Een wijziging van de Kieswet waarmee de maatregelen uit het experiment met het stembiljet en elektronisch (vervangend) briefstembewijs voor kiezers in het buitenland structureel worden ingevoerd, is ingediend bij de Tweede Kamer (35670).	• Dit wetsvoorstel is aangenomen en op 1 oktober 2022 in werking getreden.

Overzicht beëindigde maatregelen

Nr.	Onderwerp	Beschrijving	Stand van Zaken
	Briefstemmen op aanvraag	• Bij de Tweede Kamerverkiezing 2021 was het voor kiezers van 70 jaar en ouder mogelijk om per brief te stemmen. • Onderzocht is of het - aanvullend op de invoering van vervroegd stemmen - wenselijk is om briefstemmen op aanvraag in te voeren. • Het kabinet heeft hierover een discussienota opgesteld (Kamerstukken II, 2021/22, 35165 nr. 41).	• De regering heeft niet langer het voornemen voor de wettelijke introductie van briefstemmen in Nederland. • Dit is kenbaar gemaakt in een memorie van antwoord (Kamerstukken I 2021/22, 35489, C).